

På Kofoeds Skole er rygerummet et otte meter højt kunstværk

På Kofoeds Skole på Amager skal der være plads til at kunne rumme udsatte menneskers tobaksrygning. Derfor har kunstnerduoen Randi & Katrine skabt kunstværket 'Kofoeds cigar', som får kunst, tobaksrygning og mennesker i udsatte positioner smeltet sammen i en højere enhed.

TEKST: ROBERT OLSEN
FOTO: TORBEN PETERSEN

Robert Olsen er formand
for Kofoeds Skole.
Foto: Helga Theilgaard

Første gang, jeg 'røg' tobak, var i 1964. Jeg var fire år. Min far og en af hans kammerater sad i køkkenet. De havde spist aftensmad og fik sig en smøg, efter hvad der sikkert havde været en lang arbejdsdag. Om de gjorde det for sjov, eller fordi de mente, at "knægten" skulle lære at ryge, ved jeg ikke – men de stak smøgen til den fire-årige mig, der kvitterede med at gå direkte ind i sengen og kaste op.

Som teenager røg jeg nede i hjørnet i skolegården og i smug ud af mit værelsesvindue. Men jeg blev afsløret og lagde smøgerne fra mig igen. Som ung i firsernes København stod den på lange morgenmadsseancer med stempelkaffe, avislæsning og intensiv rygning. Og rockkoncerter i smøgernes tågede slør. Dog med mange ophold, indtil jeg omkring de tredive stoppede helt.

Tobaksrygningen fortsatte dog med at være til stede i mit arbejdsliv, som kontinuerligt har handlet om udsatte mennesker, og hvor jeg hele tiden skulle forholde mig til rygning og røg. Fra kæderygende psykiatriske patienter på Kommunehospitalet til hjemmebesøg i distriktspsykiatrien i lejligheder med fyldte askebægre og nikotینگule vægge. På Mændenes Hjem var rygningen så intensiv, at jeg måtte skifte tøj, når jeg gik ud ad døren. Rygning var overalt i hverdagen og i samfundet – men det skulle der laves om på.

Rygeloven

Den 15. august 2007 blev 'Lov om røgfri miljøer' indført med det formål *"at udbrede røgfri miljøer med henblik på at forebygge sundhedsskadelige effekter af passiv rygning og forebygge, at nogen ufrivilligt kan udsættes for passiv rygning"* (1). Populært blev loven kendt som 'rygeloven'. Loven etablerede rammer og restriktioner for, hvor og hvornår man måtte ryge.

Det skete ikke helt uden sværdslag. Mest fremtrædende var nok 'nationalskjalden' Kim Larsen – ofte bakket op af andre kulturpersonligheder – der påtog sig rollen som modstandsmand og talsperson mod tiltagende restriktioner for rygere. Han sammenlignede rygelovene med fascisme, lavede plakater og dannede protestbandet "Den Gule Negl" (2). Men selv om Kim Larsen fik tvunget igennem, at han ville ryge i TV- studier og på scener, så var tiden passé.

Enkelte værtshuse fortsatte med indendørs rygning, og der blev givet lidt midlertidig dispensation til væresteder for socialt udsatte, men kun kortvarigt. Folkesundheden og tidsånden vandt, og rygerne måtte se sig henvist til gadehjørnerne.

Ud i kulden

Hjemløse, psykisk syge og andre udsatte grupper er en subkultur (3), der er defineret af andre end dem selv, dvs. af majoritetssamfundet, og det kan derfor betyde en følelse af udstødelse fra samfundet. De er, som Kim Larsen synger, »dem, de andre ikke må lege med« (4). Det er min oplevelse som mangeårig fagperson på området, at udsatte menneskers selvbillede – »Jeg er narkoman! Jeg er alkoholiker! Jeg er ryger!« - er med til at understøtte deres eksklusion. Og blandt de udsatte er der rigtig mange, som er tobaksrygere. Faktisk langt flere end i resten af befolkningen. Eksempelvis er der 21 procent, der ryger dagligt, blandt personer, hvis højest fuldførte uddannelse er grundskolen. Til sammenligning er der kun syv procent, der ryger dagligt, blandt personer, der har gennemført en videregående uddannelse. (5) For en gruppe, der i forvejen er udsatte i samfundet, observerede jeg som fagperson, der har arbejdet med disse mennesker i mange år, at rygeloven gav en del udsatte tobaksrygere oplevelsen af at være endnu mere uden for samfundet, end de var i forvejen. Deres tobaksrygning var førhen noget, som de kunne dele med resten af befolkningen. Men nu oplevede mange det som blot endnu en ting, de kunne tilføje til listen over vaner og adfærd, som var 'uacceptabel' i majoritetssamfundet – at være "dem, de andre ikke må lege med" (4).

Rygning er det mindste problem

Men der kan også ligge noget potentielt positivt i at erklære sig som »dem, de andre ikke må lege med«: Så ER man da noget, og man er ikke alene om at være det. 'Udenforskabets' kan blive en mere eller mindre erklæret identitet. Det udligner i et vist omfang den ubalance, der er i forholdet mellem dem, vi traditionelt opfatter som ekskluderede, og de fagknskaber, der sætter dem i tale som ekskluderede (6).

Vi må se i øjnene, at der er rigtig mange af de mennesker, der kommer på Kofoeds Skole, hvor jeg arbejder som forstander, og på andre sociale tilbud, der finder en værdi, et fællesskab og en identitet i rygningen. En holdningsundersøgelse foretaget blandt medarbejdere, ledere og udsatte på sociale tilbud fra 2010 er sigende nok tituleret: "Rygning er deres mindste problem". Andre sociale problemer fylder langt mere i hverdagen for disse mennesker, f.eks. stress, sårbarhed, angst, rusmiddelafhængighed eller psykisk sygdom, for at nævne nogle få. Mange hverken kan eller vil stoppe med at ryge (7, 8).

Her kan vi som social institution blive sat i et dilemma. Vi skal hjælpe vores brugere til et sundere liv, fx ved at støtte dem i at kvitte smøgerne – samtidig skal vi være et sted, hvor de føler sig velkomne. Et sted, hvor de ikke bliver udkammet for det, de har med i bagagen – inklusive rygning.

Men rygning HAR regler på Kofoeds Skole. Man har fulgt det øvrige samfunds udvikling. Først røg man alle steder, og skolens brugere kunne endda tjene op til smøger ved at arbejde i et af skolens værksteder. Senere blev rygning begrænset – med nutidens briller på en nærmest morsom måde – hvor man kun måtte ryge i den ene del af den store kantine og ikke i den anden del. Så blev det forbudt i kantinen; der blev lavet rygerum; og til sidst måtte rygerne ud i gården for at ryge. Da det skete, sagde en af rygerne med et smil på læben: "Nu dør vi ikke længere af lungekræft, men af lungebetændelse".

Da jeg tiltrådte som forstander på Kofoeds Skole i 2011, var rygerne henvist til et telt i et hjørne af gården.

Kofoeds Cigar

For at kunne rumme alle de udsatte mennesker, der ryger, har vi fået 'Kofoeds Cigar'. Kofoeds Cigar er et otte meter højt kunstværk i Kofoeds Skoles skolegård, skabt af kunstnerduoen Randi & Katrine. Kunstværket er udformet som en cigar med banderole, rullede blade og gløder i toppen – samt skabt med indendørs rygefaciliteter. Til daglig fungerer 'Cigaren' som rygerum, vartegn og socialt samlingssted.

Projektet blev til på baggrund af en donation fra Ny Carlsbergfondet, som også anbefalede Randi & Katrine som de udførende kunstnere. I projektets spæde start besøgte Randi og Katrine Kofoeds Skole flere gange, og i et samspil med de mennesker, som kommer på Kofoeds Skole, blev idéen til Cigaren skabt. **Der blev holdt møder mellem rygerne på Kofoeds Skole og Randi og Katrine, som lyttede opmærksomt til de mange elevs ønsker, håb og drømme.** Med det i bagagen gik det nye rygerum fra idé til model, og videre til udformning og godkendelse hos de relevante myndigheder. For godkendelse skal der til, når man har i sinde at bygge en otte meter høj cigar.

For alle os, der arbejder på – eller er brugere af – Kofoeds Skole, taler Cigaren ind i Kofoeds Skoles rammer på en måde, som gør skolen levende, aktiv og samtidig smuk. Det store arbejde, der er blevet lagt i at lytte til og inddrage rygerne, har fået mennesker, holdninger og kunst til at flyde sammen. **Rygerne fortæller os, at resultatet er blevet en følelse af medejerskab af kunstværket. Rygerne oplever, at de har fået vendt en følelse af negativ udskamning til en positiv inklusion.** Sideløbende tilbyder vi så rygestopkurser i samarbejde med kommunen, så de, der selv ønsker at forlade rygningen, kan få god hjælp og støtte hertil.

Rygning har altid fyldt meget i kunst og kultur. Ikke kun billedet af den rygende rockmusiker eller billedkunstneren i sit atelier. Rygende mennesker har fundet vej til lærredet hos Picasso, Van Gogh, Cezanne, Warhol og mange flere. Listen er uendelig lang. Men på samme måde som rygning figurerer stadigt sjældnere i film, finder 'rygeren' ikke længere så ofte vej til malerlærredet. Nu kan Kofoeds Skoles rygere så se sig repræsenteret i Randi og Katrines Cigar. Men mindre end en otte meter høj cigar bør kunne gøre det. Vi andre kunne måske også lade os inspirere til, at sociale problemer ikke kun angribes med en moralsk forståelse, men også med ironi, humor og kunst. Og ikke mindst inddragelse og dialog (9).

Kofoeds Skole er grundlagt i 1928 af kordegn Hans Christian Kofoed (1898-1952).

Skolens indsatsområder er:

- Undervisning for arbejdsledige
- Værksteder (erhvervstræning) for arbejdsledige
- Rådgivning (social, juridisk, psykologisk, psykiatrisk – og familierådgivning)
- Opsøgende arbejde og botilbud for unge hjemløse
- Kontaktsteder og botilbud til grønlændere med sociale vanskeligheder.

3.500-4.000 forskellige mennesker af alle køn bruger hvert år Kofoeds Skole. I 2015 var der mennesker født i 100 forskellige lande, som benyttede Kofoeds Skole.

Der findes Kofoeds Skole i København, Aarhus, Aalborg og Nuuk. Skolen har desuden inspireret og medvirket til at oprette lignende tilbud i flere lande i Østeuropa.

Berlingskes anmelder, Birgitte Ellemann Høegh, gav Kofoeds Cigar 6 stjerner ud af 6 og skrev: "Kofoeds Cigar kan godt fungere som et smukt vartegn for skolen. Et sted med højt til loftet også for rygerne".

Referencer:

(1) Rygeloven: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2007/512>

(2) Larsen, Kim m.fl. Den gule negl (2008) Hold Dig På Måtten - YouTube

(3) <https://denstoredanske.lex.dk/subkultur>

(4) Larsen, Kim. Forklædt som voksen 1986

(5) Om voksnes rygevaner (2021) <https://www.cancer.dk/forebyg/undga-roeg-og-rygning/fakta-om-rygning/voksnes-rygevaner/>

(6) Olsen, Robert. Tidsskriftet Social Politik 2014

(7) Christensen, Berit (2011). Er rygning stadig deres mindste problem? Undersøgelse blandt fagprofessionelle af holdning til socialt udsatte og tobaksrygning. Røgfrihed for alle

(8) Christensen, Berit (2010). Rygning er deres mindste problem? Sund By Netværket / Røgfrihed for alle.

(9) Olsen, Robert og Øbing, Lars. Kofoeds Skole 2.0 Kofoeds Skole Kofoeds-Skole-2.0-2022. pdf (menneskermedmere.dk)